
INFORMACJE

BOGDAN M. WAWRZY尼亚K

Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy

CHARAKTERYSTYKA GOSPODARSTW EKOLOGICZNYCH FUNKCJONUJĄCYCH W UNII EUROPEJSKIEJ

Nadesłany: 15.07.2018   Zaakceptowany do druku: 28.02.2019

1. Wstęp

Pierwsze wzmianki o rolnictwie ekologicznym znajdujemy na początku XX wieku. Z uwagi na wydarzenia wojenne (I i II wojna światowa) nie było warunków do promowania naturalnych metod produkcji. Dopiero stabilizacja gospodarki i zaspokojenie potrzeb żywnościowych ludności na podstawowym poziomie, skłoniły niektórych rolników do przejścia na naturalne metody produkcji. W początkowym okresie rolnictwo ekologiczne miało charakter rozproszony, a sposoby postępowania odbiegały od metod produkcji stosowanych w systemie rolnictwa konwencjonalnego. W drugiej połowie XX w. idea produkcji ekologicznej zaczęła zdobywać coraz więcej zwolenników, zaś producenci zaczęli zrzeszać się w stowarzyszenia, związki i grupy producenckie. Procesom tym sprzyjało przekonanie konsumentów o walorach odżywczych produktów ekologicznych, dzięki któremu powstał dla nich nowy rynek.

Rolnictwo ekologiczne traktowane jest jako całościowy system produkcji oparty na zarządzaniu zasobami naturalnymi, który ogranicza wykorzystanie nieodnawialnych zasobów w gospodarstwie. Produkcja ekologiczna stanowi określony system jakości, który kształtowany jest w powiązaniu z chronionymi nazwami pochodzenia i oznaczeniami geograficznymi. Ponadto produkcja podlega każdorazowo systemowi kontroli i certyfikacji.

Cechą charakterystyczną rolnictwa ekologicznego jest to, że pozwala unikać lub minimalizować stosowanie syntetycznych środków produkcji, takich jak: nawozy, pestycydy, dodatki, ulepszacze bądź produkty lecznicze. Jako zasadę przyjęto

niestosowanie organizmów modyfikowanych genetycznie (GMO) i nie wykorzystywanie ich jako składnika pasz dla zwierząt [Guillou, Scharpé 2001]. Rolnictwo organiczne jest ważną częścią zrównoważonego systemu rolnictwa i alternatywą dla rolnictwa konwencjonalnego, w ramach którego stosuje się kilka rodzajów praktyk i systemów rolnych, począwszy od rolnictwa wysoko wyspecjalizowanego do rolnictwa niskonakładowego [Rigby, Cacares 2001].

W świetle powyższego można mówić o powstaniu określonego systemu rolnictwa ekologicznego, który charakteryzuje się prośrodowiskowym podejściem do ziemi, nastawionym na zrównoważony rozwój, ma wypracowany własny system nadzoru, kontroli i certyfikacji, jest odpowiedzialny za wytwarzanie żywności o wysokich walorach odżywczych, jest nastawiony na organizowanie przetwórstwa funkcjonującego na bazie produktów ekologicznych oraz w oparciu o zbudowaną własną sieć handlową i kanały dystrybucji [Organic food 2010].

2. Materiał i metody

Według Eurostatu rolnictwo ekologiczne można zdefiniować jako metodę produkcji, która kładzie największy nacisk na ochronę środowiska, zaś w odniesieniu do produkcji zwierzęcej, bierze pod uwagę dobrostan zwierząt. Rolnictwo ekologiczne stawia sobie za cel osiągnięcie równowagi w przyrodzie, dzięki poprawie jakości i zdrowotności produktów rolnych i artykułów żywnościowych oraz zahamowanie degradacji siedliska rolniczego. W Eurostacie od 1998 r. zaczęto gromadzić, przetwarzać i rozpowszechniać statystyki rolnictwa organicznego, które realizowane były na podstawie umów i dobrowolnych zobowiązań państw członkowskich do przekazywania danych statystycznych. Według Eurostatu dane statystyczne dotyczące rolnictwa ekologicznego nie były obowiązkowe dla państw członkowskich, tym niemniej stwierdzono, że przekazywane dane były na ogół rzetelne.

Podstawowym celem badań było przedstawienie tendencji zmian liczby i powierzchni użytków rolnych gospodarstw ekologicznych, które analizowano w ramach 28 krajów członkowskich UE. Tak szeroka reprezentacja obejmująca lata 2012-2017, pozwoliła na całościową ocenę stopnia występowania różnic terytorialnych, które dotyczyły krajów o różnym poziomie rozwoju gospodarczego i długości funkcjonowania we Wspólnocie. W opracowaniu rozwój gospodarstw ekologicznych przedstawiono przy uwzględnieniu regulacji prawnych Wspólnoty, które miały decydujący wpływ na kształtowanie postaw rolników wobec nowych zjawisk w rolnictwie. Charakterystykę danych dotyczących liczby producentów ekologicznych zobrazowano - po pierwsze poprzez pryzmat zmiany liczby jednostek produkcyjnych oraz - po drugie poprzez ich udział w ogólnej liczbie gospodarstw rolnych. Liczba gospodarstw zarejestrowanych jako ekologiczne, informuje nas tylko o jednej stronie procesu ekologizacji rolnictwa. Drugi sposób

spojrzenia wymagał analizy faktycznej powierzchni zajętej pod uprawy ekologiczne i określenia procesów zmian w tym zakresie. W opracowaniu wykorzystano głównie z danych statystycznych Eurostatu w odniesieniu do liczby i powierzchni rolnictwa ekologicznego. Drugim źródłem były dane przygotowane przez Dyрекcję Generalną ds. Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich przy wsparciu Eurostatu, które uzupełniły statystyki rolnictwa ekologicznego w zakresie wielkości produkcji roślinnej i zwierzęcej [Facts and figures 2016].

3. Liczba producentów ekologicznych funkcjonujących w UE

Rolnictwo ekologiczne powstało w wyniku ruchu, w ramach którego rolnicy zaczęli współpracować między sobą oraz wymieniać się wiedzą i doświadczeniami. Podstawą społecznego ruchu stały się stowarzyszenia ekologiczne, które zdefiniowały cele prowadzonej działalności oraz ustaliły możliwe do stosowania środki produkcji. Cechą charakterystyczną ruchu było to, że stowarzyszenia ustanawiały własne standardy, które różniły się między sobą, co doprowadziło do problemów z niezawodnością i bezpieczeństwem produktów. Proces rozwoju rolnictwa ekologicznego odbywał się bez interakcji ze strony rządów, zaś pierwsze interwencje miały charakter reaktywny, regulujący skrajnie negatywne przypadki stosowanych standardów [Storma 2015]. Z tego względu Wspólnota zdecydowała się na przyjęcie określonego rozporządzenia w tym zakresie. Wśród czynników sprzyjających regulacji był fakt, że z czasem rządy zaczęły dostrzegać walory rolnictwa ekologicznego, jako sposobu rozwiązania problemów z nadprodukcją w sferze rolnictwa [Rozporządzenie EWG 1991]. Producenci ekologiczni zostali zobowiązani do stosowania systemów zarządzania gospodarstwem i produkcją żywności, w których łączą najkorzystniejsze dla środowiska i klimatu praktyki, zapewniające wysoki stopień różnorodności biologicznej. Rolnicy powinni dokonywać tego poprzez ochronę zasobów naturalnych i określonych metod produkcji, pozwalających na stworzenie równoważnego systemu zarządzania rolnictwem. Gospodarstwa ekologiczne sytuują się na przeciwnym biegunie w stosunku do gospodarstw konwencjonalnych, w których stosowane są na ogół intensywne metody produkcji, zaś właściciele dążą do osiągnięcia maksymalnego zysku. Z kolei gospodarstwa ekologiczne w mniejszej mierze biorą pod uwagę aspekty ekonomiczne, natomiast mają na względzie produkcję zdrowej żywności i ochronę środowiska. Przechodząc na tory produkcji ekologicznej mają świadomość, że produkcja w gospodarstwach ekologicznych charakteryzuje się większą pracochłonnością, ponadto wymaga większych nakładów pracy. Występują również gospodarstwa ekologiczne, uwzględniające oczekiwania konsumentów, które przynoszą określone dochody z produkcji organicznej.

Kolejną cechą gospodarstw ekologicznych jest przestrzeganie prawidłowego zmianowania roślin. Tak więc łączą one w sobie najlepsze praktyki środowisko-

we, wysoki poziom różnorodności biologicznej i wysokie standardy produkcyjne oparte na naturalnych substancjach i procesach. Odpowiadają równocześnie na konkretne zapotrzebowanie konsumentów, zapewniając produkty i towary spełniające kryteria w zakresie ochrony środowiska, dobrostanu zwierząt i rozwoju obszarów wiejskich [Konstantinidis 2012].

Wśród pierwszych krajów przechodzących na tory rolnictwa ekologicznego należy wymienić Austrię (1979), w której rolnicy zorganizowali największe stowarzyszenia rolnictwa ekologicznego. Natomiast w Danii parlament przyjął w 1987 r. pierwszą na świecie kompleksową ustawę dotyczącą rolnictwa ekologicznego. W podobnym okresie powstawały gospodarstwa ekologiczne w Holandii, Belgii, Francji, Niemczech, itp. W pierwszym okresie przechodzenia na rolnictwo ekologiczne, państwa samodzielnie popierały finansowo jednostki produkcyjne, poprzez przeznaczanie własnych środków z budżetu państwa, głównie na marketing i wspieranie transformacji rolnictwa. Prezentowaną analizę przeprowadzono po wprowadzeniu ważnego rozporządzenia Rady WE z 2007 r., w którym określone zostały zasady, cele i ogólne sposoby produkcji ekologicznej. Prawo UE ustanowiło rygorystyczne wymagania gwarantujące standardy dla wszystkich europejskich produktów oraz uznawało konieczność szerszego gromadzenia danych statystycznych dotyczących sektora ekologicznego [Rozporządzenie 2007].

W ciągu sześciu lat (2012-2017) ogólna liczba producentów ekologicznych w UE wzrosła z 250,5 tys. do 312,3 tys., co stanowi 24,6%. Średni wzrost tych jednostek dla całej Wspólnoty wyniósł 4,2% rocznie. Ewaluacja liczby producentów ekologicznych wskazuje, że w większości państw członkowskich zanotowano występowanie zjawiska fluktuacji, czyli opuszczania i wchodzenia producentów na rynek rolnictwa ekologicznego. Zmiany można powiązać z takimi czynnikami, jak przykładowo niewystarczające wsparcie finansowe w ramach programów rolnośrodowiskowych, słaby rozwój rynków ekologicznych i usług z tym związanych, brak pomocy ze strony służb doradczych czy niski poziom edukacji i kształcenia na wszystkich poziomach [Konstantinidis 2012].

Największe przyrosty liczby gospodarstw ekologicznych odnotowano w Chorwacji (184,7%) i na Węgrzech (133,5%). Stały i równomierny przyrost producentów ekologicznych wystąpił w Danii (51,4%), we Włoszech (52,4%), Portugalii (64,9%) czy Belgii (46,7%). W czterech krajach zanotowano zmniejszenie liczby producentów ekologicznych. Były to: Rumunia (spadek o 48,3%), Polska (-21,9%), W. Brytania (-18,6%) oraz Litwa (-1,3%).

Pierwsze sygnały o spadku pojawiły się na przełomie 2012/2013 r., czyli w okresie przygotowań do wprowadzenia Wieloletnich Ram Finansowych (2014-2020). W projekcie programu rozwoju obszarów wiejskich pojawiło się nowe działanie „rolnictwo ekologiczne”, zamiast „programy rolnośrodowiskowe”, co w niektó-

rych krajach interpretowano, jako dążenie do wspierania gospodarstw będących w trakcie przekształcania (konwersji), a nie rolników będących już uznanymi rolnikami ekologicznymi.

Inny obraz rolnictwa ekologicznego uzyskamy, jeśli przeanalizujemy liczbę producentów ekologicznych w stosunku do ogólnej liczby gospodarstw rolnych. Pierwsze miejsce pod tym względem uzyskała Austria (17,2%), drugie zaś Czechy (16,3%). Wysokie miejsce w tym rankingu zajmują Niemcy (9,7%), a ponadto Dania (8,6%), Szwecja (8,5%) oraz Finlandia (8,3%), a więc kraje Nordyckie. Natomiast niski stopień ekologizacji występuje w takich krajach, jak Rumunia (0,3%), Węgry (0,7%), Irlandia (1,3%) czy Słowacja (1,8%).

Liczba gospodarstw ekologicznych w stosunku do ogólnej liczby gospodarstw rolnych, pozwala na uzyskanie informacji na temat stosunku rolników do ekologii oraz na określenie pozycji i miejsca rolnictwa ekologicznego w danym państwie członkowskim. Z uwagi na okres funkcjonowania we Wspólnocie, większe nasycenie gospodarstwami ekologicznymi zanotowano w dawnych państwach członkowskich (UE-15), w stosunku do nowych krajów członkowskich (NUE-13).

W 2017 roku średnia powierzchnia gospodarstw ekologicznych we Wspólnocie wynosiła 49 ha. Obszar ten różnił się znacznie w poszczególnych państwach członkowskich. Największe gospodarstwa ekologiczne znajdowały się na Słowacji (478 ha), w Wielkiej Brytanii (214 ha) i w Czechach (183 ha). Najmniejsze gospodarstwa ekologiczne znajdowały się z kolei na Malcie (1 ha), Słowenii (11 ha) i na Cyprze (13 ha). Spośród nowych państw członkowskich, stosunkowo duże gospodarstwa ekologiczne występowały w Rumunii (95 ha), Estonii (93 ha) i na Litwie (62 ha). Ponadto średnia wielkość gospodarstw ekologicznych była większa w porównaniu do średniej wielkości gospodarstw konwencjonalnych.

4. Powierzchnia gruntów rolnych użytkowanych przez rolników ekologicznych

Charakterystyczną cechą zmian powierzchni użytków rolnych – podobnie jak przy analizie liczbowej – było, że tempo i zakres zmian nie był jednakowy we wszystkich krajach członkowskich UE. Największy wzrost powierzchni upraw ekologicznych w latach 2012-2017 odnotowano w Bułgarii (2,5 krotnie) oraz Chorwacji (2 krotnie). Stosunkowo duży przyrost tych powierzchni miał miejsce we Francji (69,2%), we Włoszech (53,9%), na Węgrzech (52,9%) oraz na Litwie (49,7%), przy średniej dla całej Wspólnoty na poziomie 18,6%. Z kolei spadek powierzchni gospodarstw ekologicznych odnotowano w Polsce – 24,5%, Rumunii – 21,5%, W. Brytanii – 15,6% oraz w Grecji – 11,4%.

Tabela 1

Liczba gospodarstw rolnych zajmujących się produkcją ekologiczną

Kraj	Ogólna liczba gospodarstw rolnych	w tym liczba gospodarstw ekologicznych						Wzrost liczby gospodarstw ekologicznych 2017/2012 (w %)	Udział gospodarstw ekologicznych w ogólnej liczbie gospodarstw w 2017 (w %)
		2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Belgia	37 760	1 435	1 656	1 602	1 733	1 946	2 105	46,7	5,1
Bułgaria	254 410	2 754	3 854	3 893	5 919	6 964	6 964	52,9	2,7
Czechy	26 250	3 907	3 910	3 866	4 121	4 271	4 426	13,3	16,3
Dania	38 280	2 651	2 563	2 538	2 984	3 306	3 637	51,4	8,6
Niemcy	285 030	23 032	23 271	23 717	25 078	27 636	29 764	37,2	9,7
Estonia	19 190	1 478	1 553	1 542	1 629	1 753	1 888	27,7	9,1
Irlandia	139 600	×	1 351	1 275	1 710	1 765	1 725	27,6	1,3
Grecja	709 500	23 448	21 986	20 186	19 604	20 197	27 808	18,6	2,8
Hiszpania	965 000	30 462	30 502	30 602	34 673	36 207	37 712	23,8	3,7
Francja	472 210	24 425	25 467	26 466	28 884	32 266	36 269	48,5	6,8
Chorwacja	157 440	1 413	1 608	2 043	3 061	3 546	4 023	184,7	2,2
Włochy	1 010 330	43 831	45 965	48 662	52 609	64 227	66 788	52,4	6,3
Cypr	35 380	719	746	743	1 032	1 174	1 175	63,4	3,3
Łotwa	81 800	3 496	3 490	3 475	3 634	4 145	4 178	19,5	5,1
Litwa	171 800	2 511	2 570	2 445	2 672	2 539	2 478	-1,3	1,5
Luksemburg	2 080	×	83	79	88	93	103	24,1	4,5
Węgry	491 330	1 560	1 682	1 672	1 971	3 414	3 642	133,5	0,7
Malta	9 360	12	9	10	11	14	13	b. z.	0,2
Holandia	67 480	1 658	1 650	1 457	1 475	1 557	1 696	2,3	2,3
Austria	140 430	21 843	21 863	22 184	23 070	24 213	24 998	14,4	17,2
Polska	1 429 010	25 944	26 598	24 829	22 277	22 435	20 257	-21,9	1,7
Portugalia	264 420	2 833	3 029	3 329	4 103	4 246	4 674	64,9	1,6
Rumunia	3 629 660	15 280	14 553	14 151	11 812	10 083	7 908	-48,3	0,3
Słowenia	72 380	2 680	3 045	3 293	3 412	3 513	3 627	35,3	4,8
Słowacja	23 570	362	343	403	420	431	439	21,2	1,8
Finlandia	54 400	4 316	4 284	4 247	4 328	4 493	4 665	8,1	8,3
Szwecja	67 150	5 599	5 584	5 406	5 605	5 741	5 801	3,6	8,5
W. Brytania	183 040	4 273	3 908	3 526	3 434	3 402	3 479	-18,6	1,8
Ogółem	10 838 290	250 518	257 123	257 641	271 349	295 577	312 242	24,6	2,8

Źródło: Dane Eurostatu z 2018 r.

Tabela 2

Powierzchnia użytków rolnych przeznaczona pod uprawy ekologiczne

Kraj	Powierzchnia UR w UE (w tys. ha)	Powierzchnia upraw ekologicznych (w ha)						Powierzchnia upraw ekologicznych 2017/2012 (w %)	Obszary objęte uprawą ekologiczną jako % UR (2017)
		2017	2012	2013	2014	2015	2016		
Belgia	1 329,2	59 718	62 471	66 704	68 818	78 452	83 508	39,8	6,28
Bulgaria	5 029,6	39 140	56 287	47 914	118 552	160 620	136 618	249,1	2,72
Czechy	3 521,3	468 670	474 231	472 663	478,033	488,591	496 277	5,9	14,09
Dania	2 631,3	194 706	169,31	165 773	166 788	204 950	226 307	16,2	8,6
Niemcy	16 687,3	959 832	1 008 926	1 033 807	1 060 291	1 135 941	1 138 272	18,6	6,82
Estonia	1 002,2	142 065	151 164	155,56	155 806	180 852	196 441	38,3	19,6
Irlandia	4 470,2	52 723	53 812	51 871	73 037	76 701	74 336	41,0	1,66
Grecja	5 152,4	462 618	383 606	362 826	407 069	342 584	410 140	-11,4	7,96
Hiszpania	23 840,7	1 765 548	1 610 129	1 710 475	1 968 570	2 018 802	2 082 173	17,9	8,73
Francja	29 101,3	1 030 881	1 060 755	1 118 845	1 322 911	1 537 351	1 744 202	69,2	5,99
Chorwacja	416,7	31 904	40 660	50 054	75 883	93 359	96 618	202,8	6,48
Włochy	12 843,3	1 167 362	1 317 177	1 387 913	1 492 571	1 796 333	1 796 333	53,9	14,86
Cypr	122,8	3923	4 315	3887	4699	5550	5 616	43,1	4,57
Łotwa	1 932,2	196 565	185 752	203 443	231 608	259 146	268 870	36,8	13,92
Litwa	2 935,3	156 539	165 885	164 390	2135 79	221 665	234 134	49,7	7,98
Luksemburg	131,2	4 130	44 47	4 490	4 216	4 528	5 444	31,8	4,15
Węgry	5 352,3	130 607	130 990	124 841	129 735	186 322	199 683	52,9	3,73
Malta	11,6	37	7	34	30	24	24	-64,8	0,37
Holandia	1 790,0	48 038	48 936	49 159	49 273	52 204	56 203	11,7	3,14
Austria	2 655,6	533 230	526 689	525 521	552 141	571423	620 656	13,1	23,37
Polska	14 497,6	655 499	669 863	657 902	580 731	536 579	494 978	-24,5	3,41
Portugalia	3 602,7	200 833	197,295	212,346	241,375	245 052	253 786	26,7	7,04
Rumunia	13 377,9	288 261	286 896	289 252	245 924	226 309	226 309	-21,5	1,93
Słowenia	481,4	35 101	38 664	41 237	42 188	43 579	43 579	24,1	9,6
Słowacja	1 910,7	164 360	157 848	180 307	181 882	187 024	189 148	15,1	9,9
Finlandia	2 272,2	197 751	204 810	210 649	225 235	238 240	258 672	30,8	11,38
Szwecja	3 011,4	477 684	500 996	501 831	518 983	552,695	576 845	20,7	19,16
W. Brytania	17 360,0	590 011	558718	521475	495929	490205	497742	-15,6	2,87
Ogółem	173 949,0	10 047 896	10 070 639	10 315 169	11 105 856	11 931 885	11 916 637	18,6	6,8

Źródło: Dane Eurostatu z 2018 r.

W 2017 r. powierzchnia użytków rolnych, na których prowadzona była produkcja ekologiczna wynosiła około 12 mln ha. Powierzchnia wzrastała szybciej niż liczba producentów ekologicznych, ponieważ rolnik mógł poddać się konwersji na części gospodarstwa, a potem stopniowo poszerzać areał. Liderem w tym zakresie pod względem procentowym była Austria (23,4%), a ponadto Szwecja (19,2%), Estonia (19,6%), Włochy (14,7%) oraz Czechy (14,1%) – tabela 2. Razem te państwa obejmowały ponad połowę (55%) zarówno ogólnej powierzchni upraw ekologicznych w UE, jak i producentów ekologicznych we Wspólnocie. W 2017 r. przy 12 mln ha obszaru certyfikowanego lub obszaru podlegającego konwersji, rolnictwo ekologiczne stanowiło 6,8% całkowitej powierzchni użytków rolnych w Unii Europejskiej.

5. Funkcjonowanie gospodarstw ekologicznych w sferze produkcji roślinnej

Regulacje prawne Wspólnoty w sposób jednoznaczny określają, jakie kryteria musiała spełniać jednostka produkcyjna, aby mogła uzyskać certyfikat producenta ekologicznego. Przede wszystkim produkcja roślinna wiązała się z mniej intensywnym sposobem użytkowania ziemi, stosowaniem metod produkcji ekologicznej, poprzez ograniczenie lub zrezygnowanie ze stosowania nawozów chemicznych i pestycydów, mogących negatywnie oddziaływać na środowisko. Według rozporządzenia z 2007 r. ekologiczna produkcja roślinna powinna przyczyniać się do utrzymywania i zwiększania żyzności gleby, a także zapobiegać jej erozji. Rośliny powinny być nawożone poprzez ekosystem gleby, a nie za pomocą dodawanych do gleby nawozów rozpuszczalnych. Podstawowymi elementami systemu zarządzania ekologiczną produkcją roślinną były: zarządzanie żyznością gleby, wybór gatunków i odmian, wieloletni płodozmian, recykling substancji organicznych i odpowiednie techniki uprawy. Dodatkowe nawozy sztuczne, środki poprawiające żyzność gleby i środki ochrony roślin powinny być używane wyłącznie w przypadku, gdy ich użycie jest zgodne z celami i zasadami produkcji ekologicznej.

Wśród szczegółowych zasad produkcji roślinnej wskazano, że praktyki uprawy powinny przyczynić się do zwiększenia ilości materii organicznej oraz zwiększenia stabilności gleby. Żyzność gleby powinno zwiększać się poprzez stosowania wieloletniego płodozmiannu z wykorzystaniem roślin strączkowych a także obornika i kompostów. Odnośnie ochrony roślin, zaproponowano zapobieganie pojawom występujących szkodników poprzez naturalnych wrogów, a także dzięki doborowi gatunków i odmian roślin, stosowanie odpowiednich technik uprawy i procesów termicznych [Rozporządzenie 2007].

W Unii Europejskiej produkcja ekologiczna zdominowana była przez produkcję roślinną, która była pierwszym wyborem dokonywanym przez rolników przystępujących do konwersji. Wybór rodzajów produkcji różnił się w zależności od regionu oraz państwa członkowskiego i zależał od różnych czynników, między innymi od aspektów technicznych związanych z produkcją ekologiczną, strukturą popytu konsumpcyjnego, czy organizacją rynków zbytu. Wśród upraw ekologicznych przeważającą pozycję zajmowały trwałe użytki zielone (65,5%). Wybór trwałych użytków zielonych bywał często motywowany możliwością uzyskania płatności rolnośrodowiskowych, w przypadku których warunki, aby je otrzymać, nie były zbyt uciążliwe dla rolników. Decyzja przejścia na tory rolnictwa ekologicznego poprzez trwałe użytki rolne okazywała się najłatwiejszą i najmniej ryzykowną drogą uzyskania certyfikatu. Dodatkowo korzystnym czynnikiem było to, że gospodarstwa ekologiczne związane z taką formą uprawy spełniały jednocześnie kryterium zazielenienia. Z punktu widzenia konsumenta warto wspomnieć, że trwałe użytki zielone mają tylko częściowy wpływ na żywność, głównie poprzez wypas bydła i produkcję mleka. Natomiast z punktu widzenia bioróżnorodności cenne były zwłaszcza te obszary, które pozostały ekstensywne, a także miały na celu zachowanie cennych siedlisk i ochronę zagrożonych gatunków ptaków.

Badając udział trwałych użytków zielonych w strukturze certyfikowanych upraw rolnych okazuje się, że udział tych użytków był szczególnie wysoki w Irlandii (97,1%), w Czechach (91,3%), na Słoweni (89,7%) oraz na Słowacji (83,3%).

Drugą pozycję wśród certyfikowanych upraw zajmowały zboża (21,5%), których szczególnie wysoki udział odnotowano w Finlandii (68,7%), w Danii (54,3%), na Litwie (44,7%) oraz w Szwecji (40,4%) – tabela 3. Wybór zbóż jako uprawy ekologicznej był spowodowany występowaniem tej rośliny na dużych obszarach, dających możliwości zastosowania zmechanizowanej technologii uprawy i zbioru. W porównaniu do trwałych użytków zielonych, zboża spełniały także inną, ważną rolę w gospodarstwie zajmując wysoką pozycję w strukturze zasiewów (60-80%). Istniała możliwość szybkiego poszerzenia areалу zbóż jako ekologicznych. Zboża ekologiczne wpływały na poszerzenie rynków zbytu oraz kierunki przeznaczenia, nie tylko jako mąka, kasza, płatki, otręby, itp., lecz także pochodne tych przetworów, mające właściwości dietetyczne bądź zdrowotne. Inaczej przedstawiał się u konsumentów wybór warzyw (1,8%), które są produktem codziennego wyboru. Wzmógł się popyt na te artykuły jest przejawem wzrostu świadomości konsumentów oraz popytu generowanego przez wegetarian czy wegan. Warzywa jako produkty krótko-trwałe, wymagają sprawnego systemu dystrybucji. Kolejną pozycję zajmują trwałe uprawy, które występują w postaci gajów oliwnych, winnic, drzew orzechowych, itp. Ich uprawa jest uzależniona od warunków klimatycznych i obejmuje takie kraje jak Malta (73,1%), Cypr (68,3%), Bułgaria (38,4%) czy Hiszpania (29,9%) – tabela 3.

Tabela 3

**Udział certyfikowanych upraw ekologicznych według rodzajów
w państwach członkowskich UE (2015)**

Kraj	Uprawy ekologiczne całkowicie przekształcone	Zboża		Rośliny strączkowe		Oleiste		Warzywa		Trwałe użytki zielone		Trwałe uprawy	
	ha	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%
Belgia	58 521	8 680	14,8	1 792	3,1	68	0,1	1 220	2,1	46 318	79,1	443	0,8
Bulgaria	107 669	22 191	20,6	1 257	1,2	9 281	8,6	1 847	1,7	31 796	29,5	41 297	38,4
Czechy	444 987	27 904	5,3	2 301	0,5	2 056	0,5	235	0,1	406 070	91,3	6 421	1,4
Dania	95 850	52 064	54,3	4 962	5,2	1 387	1,4	2 670	2,8	31 396	32,8	3 381	3,5
Niemcy	899 884	231 335	25,7	33 402	3,7	9 461	1,1	11 190	1,2	597 698	66,4	16 798	1,9
Estonia	120 679	281 68	23,3	4 321	3,6	3 581	3,0	114	0,1	82 684	68,5	1 811	1,5
Irlandia	7 0441	1 606	2,3	96	0,2	42	0,1	226	0,3	68 409	97,1	62	0,1
Grecja	362 537	41 173	11,4	8 442	2,3	1 881	0,5	1 729	0,5	252 565	69,7	56 747	15,7
Hiszpania	1 839 383	209 001	11,4	39 555	2,2	12 131	0,7	13 578	0,7	1 014 379	55,1	550 739	29,9
Francja	958 762	186 829	19,5	63 671	7,2	47 794	5,0	16 832	1,8	526 513	54,9	112 123	11,7
Chorwacja	49 969	9 688	19,3	36	0,1	6 290	12,6	343	0,7	33 612	67,3	0	0,0
Włochy	1 131 098	226 043	20,0	37 379	3,3	15 404	1,4	29 487	2,6	426 204	37,7	396 581	35,1
Cypr	3291	653	19,8	0	0,0	0	0,0	37	1,1	352	10,6	2 249	68,3
Łotwa	149 791	36 909	24,6	5 122	3,4	436	0,3	312	0,2	105 701	70,6	1 311	0,9
Litwa	201 018	89 906	44,7	32 669	16,3	8 019	4,0	258	0,1	63 608	31,6	6 548	3,3
Luksemburg	3 388	907	26,8	94	2,8	4	0,1	38	1,1	2 223	65,6	122	3,6
Węgry	107 670	24 325	22,6	1 742	1,6	7 991	7,4	1 636	1,5	64 742	60,1	7 234	6,7
Malta	26	2	0,0	0	0,0	0	0,0	5	19,2	0	0,0	19	73,1
Holandia	33 837	3 592	10,6	94	0,3	0	0,0	6 244	18,5	23 572	69,7	335	1,0
Austria	492 993	95 742	19,4	13 516	2,7	22 057	4,5	3 124	0,6	350 309	71,1	8 245	1,7
Polska	360 462	101 436	28,1	10 403	2,9	1 820	0,5	41 819	11,6	157 985	43,8	46 999	13,0
Portugalia	222 184	6 723	3,0	748	0,0	162	0,0	1 459	0,7	167 757	75,5	45 335	20,4
Rumunia	222 637	81 439	36,6	1 834	0,8	50 612	22,7	1 210	0,5	75 854	34,1	11 688	5,2
Słowenia	38644	2 044	5,3	48	0,1	393	1,0	281	0,7	34 653	89,7	1 225	3,2
Słowacja	144432	17 814	12,3	911	0,6	2 899	2,0	331	0,2	120 260	83,3	2 217	1,5
Finlandia	73418	50 442	68,7	15 036	20,5	3 240	4,4	372	0,5	3801	5,2	527	0,7
Szwecja	236 132	95 286	40,4	12 909	5,5	5 127	2,2	1 828	0,8	120 507	51,0	475	0,2
W. Brytania	399 909	39 549	9,9	4121	1,0	78	0,1	7 204	1,8	347 373	86,9	1 584	0,4
Ogółem	7 870 850	1 691 451	21,5	296 461	3,8	212 214	2,7	145 629	1,8	5 156 341	65,5	1 322 516	4,7

Źródło: Facts and figures on organic agriculture in the European Union”
EU, Brussels, 2016 r.

6. Specyfika gospodarstw ekologicznych funkcjonujących w zakresie produkcji zwierzęcej

W rozporządzeniu Unii Europejskiej z 2007 r. zwrócono uwagę, że produkcja zwierzęca ma istotne znaczenie w organizacji całokształtu produkcji rolniczej w gospodarstwach ekologicznych, ponieważ dostarcza dodatkowej materii organicznej i substancji odżywczych potrzebnych dla uprawianej gleby. Przyczynia się w ten sposób do poprawy stanu gleby i bardziej zrównoważonego rozwoju rolnictwa. Podstawowym warunkiem produkcji zwierzęcej jest zachowanie tożsamości zwierząt gospodarskich, w rozumieniu zasady, że są urodzone i chowane w danym gospodarstwie ekologicznym. W innym przypadku zwierzęta podlegają okresowi konwersji, jak również produkty wytworzone z tych zwierząt lub pochodzące od nich (np. mięso, mleko, jaja, itp.).

Metody ekologicznej produkcji zwierzęcej zostały ściśle określone i polegały na przestrzeganiu podstawowych potrzeb związanych z dobrostanem zwierząt. Przede wszystkim rolnik powinien dążyć do ograniczenia liczby zwierząt, aby zminimalizować nadmierny wypas, prowadzący do degradacji środowiska. Ponadto należało stosować naturalne metody reprodukcji, przy czym sztuczne zapłodnienie było dozwolone. Wśród innych szczegółowych regulacji wymieniono potrzebę stosowania pasz ekologicznych, sposobów zapobiegania chorobom i leczenia weterynaryjnego oraz warunków utrzymania higieny w obejściu gospodarskim [Rozporządzenie 2007].

Według Eurostatu badania statystyczne dotyczące produkcji zwierzęcej okazały się niekompletne, w związku z czym nie można było przedstawić pełnych danych związanych z produkcją organiczną w sektorze zwierzęcym. W sprawozdaniu przygotowanym przez Dyрекcję Generalną ds. Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich przy wsparciu Eurostatu stwierdzono, że w latach 2008-2015 najszybciej wzrastało pogłowie bydła (2,5 krotnie) a następnie drobiu (2,1 razy). Istotny wzrost zanotowano przy analizie liczby krów mlecznych (1,9 razy) oraz kur niosek (1,7 razy) [Facts and figures 2016].

Tabela 4

Liczba zwierząt gospodarskich w zakresie produkcji ekologicznej

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2015/ 2008 w %
Bydło	1 905 669	2 077 374	2 157 205	2 611 544	3 322 749	3 552 014	3 630 385	3 709 233	246,3
w tym krowy mleczne	453 383	670 233	607 157	719 408	714 007	749 269	792 350	864 142	190,6
Trzoda chlewna	787 277	767 149	697 125	855 535	864 685	923 595	915 065	978 559	124,3
Owce	3 718 133	3 229 511	3 147 534	3 957 496	4 443 421	4 332 667	4 366 042	4 485 075	120,6
Kozy	489 896	579 945	425 709	480 139	664 629	732 519	739 215	718 094	146,6
Drób	14 998 166	13 489 731	15 113 326	26 185 341	23 582 122	29 125 765	33 625 436	31 667 375	211,1
w tym kury nioski	8 197 090	6 334 479	9 837 409	9 768 111	11 768 628	11 299 152	12 490 768	13 856 636	169,1

Źródło: Facts and figures on organic agriculture in the European Union”
EU, Brussels, 2016 r.

Podobnie jak w przypadku produkcji roślinnej liczba zwierząt gospodarskich odnotowana w grupie dawnych państw członkowskich (UE-15) pozostawała na wyższym poziomie w stosunku do NUE-13, biorąc pod uwagę zarówno liczebność gospodarstw rolnych oraz powierzchnię użytków rolnych.

Tabela 5

Porównanie liczby zwierząt gospodarskich w zakresie produkcji ekologicznej między UE-15 a NUE-13 (2015)

Grupa krajów	Bydło	w tym krowy mleczne	Trzoda chlewna	Owce	Kozy	Drób	w tym kury nioski
UE-28	3 709 233	864 142	978 559	4 485 075	718 094	31 667 375	13 856 636
UE-15	3 140 980	781 994	947 219	3 997 437	674 479	31 041 997	13 668 803
NUE-13	568 253	82 148	31 340	487 638	43 615	625 378	187 833
NUE-13/UE-15 w %	18,1	10,5	3,3	12,2	6,5	2,0	1,4

Źródło: Facts and figures on organic agriculture in the European Union”
EU, Brussels, 2016 r.

Dawne państwa członkowskie dysponujące 72% użytków rolnych Wspólnoty, charakteryzowały się też wyższą liczbą zwierząt utrzymywanych w gospodarstwach ekologicznych, w przypadku bydła na poziomie 81,9% oraz w przypadku trzody chlewnej – 89,5%.

7. Podsumowanie

W statystyce rolnictwa ekologicznego Eurostatu (prowadzonej od 1998), otrzymujemy podstawowe informacje o zjawiskach zachodzących w tym sektorze. Kierunek zmian w skali UE wskazuje na przyrost zarówno liczby gospodarstw, jak i powierzchni przeznaczonej pod uprawy organiczne. W niektórych krajach stwierdzono jednak spadek zainteresowania tym sposobem gospodarowania, co stanowi sygnał dla organizacji ekologicznych, które aby zapobiec spadkowi, wnioskuje o uproszczenie procedury rejestracji zdarzeń gospodarczych.

Pod względem liczby producentów (2,8%), jak i powierzchni upraw ekologicznych (6,8%) można powiedzieć, że jest to sektor charakteryzujący się niższym udziałem w stosunku do rolnictwa tradycyjnego – tabela 1 i 2. Znaczący wzrost sektora ekologicznego nie będzie możliwy bez zaangażowaniu większych środków wsparcia a także pozyskania do uczestnictwa w tym procesie wszystkich stron i jednostek zobowiązanych do kształtowania obszarów ekologicznych.

Rolnictwo ekologiczne w całym zakresie realizuje cele i zadania Wspólnej Polityki Rolnej. Nie ulega wątpliwości, że gospodarstwa ekologiczne trafnie wpisują się w koncepcję rozwoju rolnictwa zrównoważonego, która zakłada spójność pomiędzy celami ekonomicznymi, środowiskowymi i społecznymi. W świetle wyzwań środowiskowych, gospodarstwa ekologiczne odpowiadają na ochronę bioróżnorodności, ograniczanie degradacji gleby, lepsze wykorzystanie własnych zasobów oraz kształtowanie klimatu. Ekologia jest również sposobem na podniesienie jakości życia na obszarach wiejskich. Promowanie rolnictwa ekologicznego powinno nastąpić poprzez innowacje, co wymaga zastosowania prekursorskich technologii, stworzenie nowych produktów, zmiany procesów produkcyjnych oraz wspieranie popytu.

LITERATURA

1. Guillou Le G., Scharpé A. (2001): Organic farming, Guide to community rules, European Commission Directorate-General for Agriculture, Luxembourg, 13-21.
2. Facts and figures on organic agriculture in the European Union (2016): DG Agriculture and Rural Development, Unit Economic Analysis of EU Agriculture, Brussels, 17-29.
3. Konstantinidis Ch. (2012): Organic farming and rural transformations in the European Union: a political economy approach, University of Massachusetts Amherst.
4. Organic food and farming a system approach to meet the sustainability challenge, (2010), IFOAM EU GROUP, Brussels.
5. Rigby D., Cacaes D. (2001): Organic farming and sustainable development of agricultural systems, Agricultural Systems, Volume 68, Issue 1, 21-40.

6. Rozporządzenie Rady (EWG) nr 2092/91 z dnia 24 czerwca 1991 r. w sprawie produkcji ekologicznej produktów rolnych oraz znakowania produktów rolnych i środków spożywczych.
7. Rozporządzenie Rady (WE) nr 834/2007 z dnia 28 czerwca 2007 r. w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych i uchylające rozporządzenie (EWG) nr 2092/91.
8. Storma S., (2015), Regulatory governance of organic farming in the EU, From a multi-level perspective, University of Twente, Netherlands, 5-12.

BOGDAN M. WAWRZY尼亚K

CHARAKTERYSTYKA GOSPODARSTW EKOLOGICZNYCH FUNKCJONUJĄCYCH W UNII EUROPEJSKIEJ

Słowa kluczowe: gospodarstwo ekologiczne, powierzchnia sektora ekologicznego, rodzaje upraw ekologicznych

STRESZCZENIE

W opracowaniu przedstawiono analizę zmiany liczby gospodarstw ekologicznych i użytkowanych gruntów rolnych w latach 2012-2017, dla 28 krajów UE. Liczba gospodarstw ekologicznych wzrosła z 250,1 tys. do 312,2 tys. (24,6%), natomiast powierzchnia upraw zwiększyła się z 10,1 mln ha do 11,9 mln ha (18,6%). Udział gospodarstw ekologicznych w stosunku do jednostek konwencjonalnych wynosił 2,8%. Z kolei powierzchnia upraw ekologicznych w porównaniu do ogólnej powierzchni gospodarstw rolnych stanowiła 6,8%. W ostatnich latach obszary objęte uprawą ekologiczną wykazywały tendencje progresywną, a ponadto notowano zjawisko wchodzenia i wychodzenia z sektora ekologicznego. Rolnictwo ekologiczne była zdominowane przez produkcję roślinną, a wśród niej największą pozycję zajmowały trwałe użytki zielone (65,5%) oraz zboża (21,5%). W systemie rolnictwa zrównoważonego produkcja zwierzęca odgrywała znacznie mniejszą rolę.

BOGDAN M. WAWRZY尼亚K

CHARACTERISTICS OF ECOLOGICAL FARMS OPERATING IN THE EUROPEAN UNION

Keywords: organic farm, area of the ecological sector, types of organic crops

SUMMARY

The study presents an analysis of the change in the number of organic farms and arable land used in 28 EU countries, which was presented for the years 2012-2017. The number of organic farms increased from 250.1 thousand up to 312.2 thousand (24.6%), while the area of cultivation increased from 10.1 million ha to 11.9 million ha (18.6%). The share

of organic farms in relation to conventional units was 2.8%. In turn, the area of organic crops compared to the total area of farms accounted for 6.8%. In recent years, areas under organic farming have shown a progressive tendency, and in addition, the phenomenon of entering and exiting the organic sector has been recorded. Organic farming was dominated by plant production, and among it the largest position was occupied by permanent grasslands (65.5%) and cereals (21.5%). In the system of sustainable agriculture, animal production played a much smaller role.

e-mail: bogdan.wawrzyniak2@neostrada.pl